

**средствата прибрани од акцизите
за етил алкохол, за пиво и за
цигари и промет, увоз и извоз
на канабис и на преработки од
канабис можат да бидат значаен
извор во обезбедување на
одржливост на програмите за
зависности кои ги спроведуваат
граѓанските организации**

Издавач

Здружение ХОПС – Опции за здрав живот Скопје

За издавачот

Хајди Штерјова Симоновиќ, извршен директор, Здружение ХОПС – Опции за здрав живот Скопје

Наслов

Средствата прибрани од акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари и промет, увоз и извоз на канабис и на преработки од канабис можат да бидат значаен извор во обезбедување на одржливост на програмите за зависности кои ги спроведуваат граѓанските организации

Автори

м-р Дарко Антиќ
Влатко Деков

Лектура

Весна Костоска

Дизајн

Тримакс

Печати

Тримакс

Цитирајте ја оваа публикација на следниов начин:

Антиќ, Дарко и Деков, Влатко. **Средствата прибрани од акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари и промет, увоз и извоз на канабис и на преработки од канабис можат да бидат значаен извор во обезбедување на одржливост на програмите за зависности кои ги спроведуваат граѓанските организации:** Здружение ХОПС – Опции за здрав живот Скопје, 2022.

Содржината на оваа публикација е одговорност на издавачот и авторот и не ги одразува ставовите на Фондацијата „Отворено општество – Македонија“.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје
613.83:061.2]:336.22(497.7)

АНТИЌ, ДАРКО

Средствата прибрани од акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари и промет, увоз и извоз на канабис и на преработки од канабис можат да бидат значаен извор во обезбедување на одржливост на програмите за зависности кои ги спроведуваат граѓанските организации / [автори Дарко Антиќ и Влатко Деков]. - Скопје : ХОПС-опции за здрав живот, 2022. - 18 стр. : илустр. ; 27 см

Фусноти кон текстот
ISBN 978-608-4701-56-9

1. Деков, Влатко [автор]

а) Граѓански организации -- Програми за зависност -- Акцизи -- Македонија --
Истражувања
COBISS.MK-ID 57895941

признание

Здружението ХОПС – Опции за здрав живот Скопје изразува особена благодарност до сите лица кои се вклучија во подготовка на овој документ кој ги содржи резултатите од спроведената анализа на начинот на прибирање, на трошење, на распределба и на дистрибуција на средствата кои ги префрлила Царинската управа на сметката на самофинансирачки активности на Министерството за здравство од наплата на акцизите за пиво, за етил алкохол и за цигари во 2013 до 2020 година, како и резултатите од анализата на начинот на прибирање и користење на средствата од промет и производство на продукти од канабис.

Посебна благодарност упатуваме до Царинската управа и Управата за јавни приходи на Република Северна Македонија кои, во рамките на постапката за слободен пристап до информации од јавен карактер, обезбедија податоци кои понатаму беа анализирани, а чии резултати се презентирани во оваа анализа.

Оваа анализа беше овозможена со финансиска поддршка од Фондацијата „Отворено општество – Македонија“.

СОДРЖИНА

Признание	стр 3
Содржина	стр 4
Вовед	стр 5
1. Цел, предмет и методологија	стр 6
2. Заклучоци	стр 7
3. Препораки	стр 8
4. Прибирање и искористување на средствата од акцизите за пиво, за етил алкохол и за цигари врз основа на член 16, став 1 од Законот за здравствена заштита	стр 9
5. Прибирање и расположливост на средства од увоз, одгледување, преработка и продажба на канабис и на продукти од канабис	стр 18

ВОВЕД

Во Република Северна Македонија постојат 14 програми за намалување на штети од употреба на дроги кои ги спроведуваат граѓански организации, како и уште десетина други програми за зависности кои, исто така, ги спроведуваат граѓански организации. Најголемиот дел од овие програми се соочуваат со недостиг на доволно финансиски средства за нивно непречено функционирање и исполнување на активностите во насока на: превенција, третман, ресоцијализација и намалување на штетите од употреба на дроги. Почнувајќи од 2018 година, програмите за намалување на штетите од употреба на дроги се финансирани од Министерството за здравство преку годишната програма за заштита на населението од ХИВ/СИДА. Сепак, овие средства наместо да се зголемуваат имаат тенденција на намалување. Така за 2022 година Министерството за здравство го скрати буџетот за граѓанските организации за околу 40 %. Моменталните средства кои ги добиваат граѓанските организации не се доволни ниту за минималниот пакет на услуги кои тие ги даваат на лицата кои употребуваат дроги и на нивните семејства. Со тие финансиски средства не постои можност за услуги од психолог, од правен советник, за едукативни настани, печатење брошури,

набавка на медицински материјали итн. Некои организации дури ги затворија и дроп ин центрите и услугите ги даваат само на терен. Тоа влијае на вкупниот опфат на клиенти, како и на достапноста на услугите. Затоа ХОПС – Опции за здрав живот Скопје пред 4 години ја започна иницијативата за зголемено финансирање на овие програми преку средствата кои ги добива Министерството за здравство од акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари. За таа цел вршиме мониторинг на буџетот на Министерството на здравство, пред сè на финансиските средства кои ги добива ова Министерство од акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари за да се утврди дали во рамките на овие финансиски средства постои можност за финансирање на граѓанските организации кои спроведуваат програми за зависности. Анализата за секоја година ни дава еден ист заклучок: Министерството за здравство секоја година добива поголем износ на средства од наплата на акцизи за етил алкохол, за пиво и за цигари во согласност со член 16 од Законот за здравствена заштита за унапредување на здравјето на граѓаните, но во континуитет дел од овие средства ги користи за намени кои не се утврдени со Законот. Па оттука, со цел да го утврдиме износот на средства кој го користи Министерството за здравство за намени кои не се утврдени со Законот, по завршувањето на секоја фискална година правиме анализа на спроведувањето на член 16 од Законот. Од оваа година за прв пат започнавме да вршиме анализа на средствата кои ги добива државата како резултат на производството, преработка и продажба на канабис и на продукти од канабис. Наодите од оваа анализа треба да им послужат на надлежните институции при донесувањето одлуки за распределба на средствата од буџетот на Владата и на Министерството за здравство со цел буџетирање на соодветен износ за програмите за намалување на штети од употреба на дроги и другите програми за зависности кои ги спроведуваат граѓанските организации, а во исто време да им помогне на овие граѓански организации соодветно да ги насочат своите напори за застапување. Веруваме дека само со соодветно финансирање на граѓанските организации ќе се исполнат целите на Националната стратегија за дроги 2021–2025 година.

ЦЕЛ, ПРЕДМЕТ И МЕТОДОЛОГИЈА

Оваа анализа претставува дел од континуираните заложби на Здружението ХОПС – Опции за здрав живот Скопје за изнаоѓање на средства во буџетот на државава со кои ќе може да се обезбеди континуитет во спроведувањето на програмите за намалување на штети од употреба на дроги кои ги спроведуваат граѓанските организации.

Анализата има цел преку мониторинг на средствата кои ги прибира државава преку наплата на акцизите за пиво, за етил алкохол и за цигари врз основа на член 16, став 1 од Законот за здравствена заштита¹ и

¹ Во согласност со член 16 од Законот за здравствена заштита, средствата прибрани од акцизи треба да се искористат за: мерки и активности за заштита од штетното влијание врз здравјето на населението на гасови, на бучава, на јонизирачки и на нејонизирачки зрачења, загаденоста на водата, на земјиштето, на воздухот и на храната и на други штетни влијанија на животната средина и работната средина; мерки и активности за зачувување на здравјето на населението; мерки и активности за откривање, за спречување и за сузбивање на заразни болести; обезбедување хигиенско-епидемиолошки минимум на населението; превенција и лекување на карантински болести и наркоманија; мерки и активности за заштита на жените за време на бременоста, породувањето и леунството и заштита на доенчињата; мерки и активности за организирање и за унапредување на крводарителството; обезбедување трошоци за болни кои се третираат со дијализа; обезбедување лекови за трансплантирани болни; обезбедување цитостатици, инсулин

средствата кои ги прибира државата преку наплата на даноци на промет во земјава и давачки за увоз и извоз на канабис и на производи од канабис да се идентификуваат расположливите средства кои не се искористени за унапредување на здравјето на граѓаните, а можат во целост да се алоцираат за обезбедување на долгорочна финансиска одржливост на програмите за намалување на штети од употреба на дроги кои ги спроведуваат граѓанските организации.

Анализата дава приказ на трендовите во расположливоста и искористувањето на средствата од акцизите со кои располага Министерството за здравство за периодот од 2013 до 2021² година, како и приказ на расположливите средства прибрани преку производство и ставање во промет, увоз и извоз на канабис и на производи од канабис во период на 2021 година.

Наодите во оваа анализа се базираат на податоци и на информации содржани во Буџетот на Република Северна Македонија (PCM), буџетот на самофинансирачки активности на Министерството за здравство³, Завршната сметка на Буџетот на PCM и податоци добиени од Министерството за здравство, Царинската управа на PCM и Управата за јавни приходи на PCM во постапка за слободен пристап до информации од јавен карактер.

и хормон за раст; мерки и активности утврдени со посебни програми и итна медицинска помош во согласност со утврдената мрежа на здравствени установи. Пречистениот текст на Законот за здравствена заштита е достапен на следниов линк: <<http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/01/ZA-KON-ZA-ZDRAVSTVENATA-ZASHTITA-zakluchno-so-br.-37-od-2016.pdf>>.

² Поради фактот што Завршната сметка на Буџетот на PCM за 2021 година не беше достапна во моментот на подготовка на анализата, во одредени делови поради непотполност на податоците за анализираниот период даваме приказ на состојбите заклучно со 2020 година.

³ Важно е да се напомене дека поради разликите во податоците кои се однесуваат на износот на расположливи средства од акцизите за цигари, за пиво и за етил алкохол меѓу Министерството за здравство и Царинската управа, наодите кои се однесуваат на износот на наплатени и префрлени средства исклучиво се базираат на информациите добиени од Царинската управа на PCM, а пак оние кои се однесуваат на начинот на распределба на средствата се базираат на информациите од Министерството за здравство. **Пример:** износот на примени средства од наплатени акцизи за етил алкохол според Министерството за здравство изнесува 34.341.295 денари за 2020 година или 55.463.417 денари за 2021 година, а пак според Царинската управа 33.000.000 денари за 2020 година или 51.400.000 денари за 2021 година.

Заклучоци

- Од вкупно прибраните средства по основ на наплата на акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари од 2013 година до 2021 година (4.395,65 милиони денари), во просек 11 % (488,41 милион денари) се искористуваат за мерки и активности за унапредување на здравјето на граѓаните.
- Средствата кои ги добива Министерството како дел од наплатените акцизи за пиво, за етил алкохол и за цигари до 2020 година во континуитет се намалуваат, односно во 2020 година Министерството по овој основ добило 54 милиони денари помалку во однос на 2019 година, но за 179 милиони помалку во однос на 2015 година.
- Промената во износот на средства кои ги добива Министерството за здравство од наплатата на дел од акцизите за цигари, за пиво и за етил алкохол значително влијае и врз вкупно расположливиот износ на средства во буџетот на Министерството за унапредување на здравјето на граѓаните, особено поради фактот што во просек 70 % од средствата во буџетот на самофинансирачки активности се токму од овој извор.
- Во периодот од 2013 до 2020 година, во просек 132 милиони денари или пак 31 % од средствата кои ги добива Министерството за здравство од наплатата на дел од акцизите за цигари, за пиво и за етил алкохол биле искористени ненаменски или за намени кои не се утврдени со Законот за здравствена заштита, односно за плати и за оперативни трошоци на Министерството, задоволување на потребите на Агенцијата за лекови, на Агенцијата за акредитација, за реконструкција на ЈЗУ, за набавка на медицинска опрема итн.

- Како резултат на промените на Законот и олеснувањето на постапките за одгледување, преработка и промет на производи од канабис во 2020 и 2021 година, во Буџетот на Република Северна Македонија од увоз на продукти од канабис прибрани се вкупно 20.915.715 денари.
- Износот на средства кој е прибран во буџетот на државава по основ на ДДВ од промет со продукти од канабис и данок на добивка прибран од компании кои увезуваат, произведуваат и продаваат продукти од канабис не може да се утврди поради немање на сегрегирани податоци во евиденцијата на Управата за јавни приходи и поради тајност во водењето на даночната постапка.
- На Владата на РСМ секоја година на располагање ѝ се во просек 30 милиони денари само од наплатен данок на добивка од 11 од вкупно 70 регистрирани компании кои одгледуваат, произведуваат и тргуваат со продукти од канабис. Вкупните средства кои ги добива Владата на РСМ по овој основ од сите регистрирани компании се многу повисоки и тие можат да се искористат за зголемување на буџетот на Министерството за здравство, а со тоа и зголемување на расположливите средства за граѓанските организации кои спроведуваат програми за зависности.

препораки

- Министерството за здравство низ јавна и консултативна постапка да воспостави јасни критериуми за распределување на средствата прибрани однаплата на акцизите за пиво, за етилалкохоли за цигарите меѓу куративните и превентивните програми во буџетот на Министерството и да ја применува при планирање и трошење на буџетските средства. При подготовката и имплементацијата на постапката, Министерството да осигури дека овие средства ќе се користат само за програмите од буџетот кои директно придонесуваат за унапредување на здравјето на граѓаните и се во согласност со намените утврдени со Законот за здравствена заштита.
- Министерството за здравство 7,5 % или пак 10 % од средствата кои ги троши за намени кои не се утврдени со Законот за здравствена заштита (132 милиони денари) да ги намени за потребите на минималниот модел за финансирање на програмите за намалување на штети од употреба на дроги (9.943.030 денари) или оптималниот модел (13.194.473 денари) земајќи ги предвид тековните промени на цените и влијанието на инфлацијата.
- Управата за јавни приходи да спроведе и да објави детална анализа за бенефитите кои ги остварува државата од увоз, извоз, промет и производство на производи од канабис.
- Управата ја јавни приходи да ја унапреди интерната евиденција за наплата на јавни давачки на тој начин што ќе воведат посебна шифра за евиденција на наплатени јавни давачки по основ на производство и преработка на канабис во рамките на шифрата 01.28 „Одгледување

на зачински ароматични и лековити растенија и растенија за употреба во фармацијата“.

- Владата на Република Северна Македонија да спроведе измени и дополнувања на член 16 од Законот за здравствена заштита на тој начин што, покрај делот на акцизи за пиво, за етил алкохол и за цигари кој во моментот се користи за унапредување на здравјето на граѓаните, ќе предвиди и најмалку 30 % искорисување на средствата кои ги добива државата од сите регистрирани компании за увоз, извоз, промет и производство со продукти од канабис за унапредување на здравјето на граѓаните и за финансирање на програмите за зависности кои ги спроведуваат граѓанските организации.

4 прибирање и искористување на средствата од акцизите за пиво, за етил алкохол и за цигари врз основа на член 16, став 1 од законот за здравствена заштита

Во буџетот на Министерството за здравство по основ на наплата на акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари од 2013 година до 2021 година прибрани се вкупно 4.395,65 милиони денари или пак од овој извор секоја година Министерството обезбедува во просек 488,41 милион денари кои се расположливи за мерки и активности за унапредување на здравјето на граѓаните. Износот на овие средства во буџетот на Министерството значително се зголемува почнувајќи од 2015 година како резултат на промените на член 16, став 1 од Законот за здравствена заштита од кога секоја година во буџетот на Министерството се влеваат во просек 561,11 милиони денари (види графикон број 1). Меѓутоа, и покрај значителното зголемување на средства од овој извор на приходи (115 % во 2015 година во однос на 2014 година), вкупните расположливи средства во буџетот на Министерството значително не се менуваат (се бележи пораст од 5 % во 2015 година во однос на 2014 година, види графикон број 1).

Графикон број 1: Промена на износот на средства кои ги добива Министерството за здравство од Царинската управа како дел од најлашениите акцизи за етил алкохол, за пиво и за цигари наспроти промените во вкупно расположливите средства во буџетот на Министерството за здравство за периодот од 2013 до 2020 година, изразени во проценти

Во периодот од 2015 до 2021 година, износот на средства кој го добива Министерството од Царинската управа е речиси континуирано над просечниот годишен износ, освен во 2019 и 2020 година. Во 2019 година, вкупно префрлениот износ на средства од акцизите на Министерството за здравство е речиси на ниво на просечниот префрлен износ на средства за оваа намена во периодот од 2015 до 2021 година, а пак во 2020 година е минимално под овој просек (види графикон број 2).

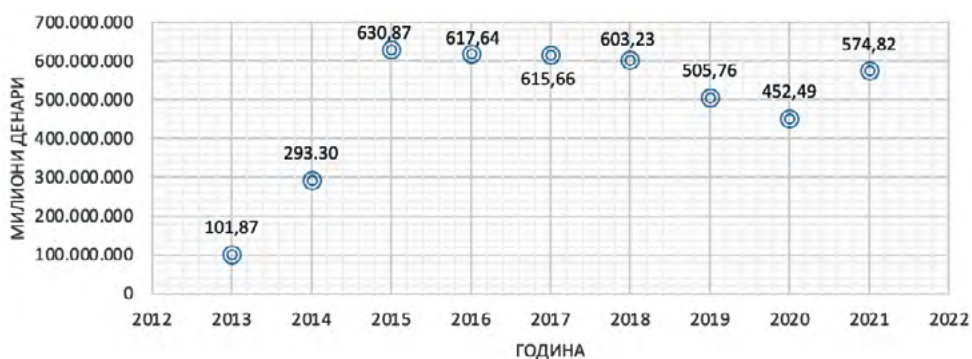

Графикон број 2: Износ на средства од акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари префрлени од Царинската управа на РСМ во буџетот на Министерството за здравство во периодот од 2013 до 2021 година наспроти просечниот износ на префрлени средства за истиот период, изразени во денари.

Средствата кои ги добива Министерството како дел од наплатените акцизи за пиво, за етил алкохол и за цигари до 2020 година во континуитет се намалуваат. Само во последните две години (2020 и 2021 година), од Царинската управа на РСМ во буџетот на Министерството за здравство префрлени се 1.027 милиони денари, односно во 2020 година по овој основ Министерството прибавило 452 милиони денари, а пак во 2021 година 573 милиони денари. Во 2021 година се бележи тренд на зголемување во однос на претходните две години, но износот на расположливи средства е значително понизок во однос на 2015 година. Важно е да се напомене дека најмал износ на средства по овој основ Министерството добило во 2020 година кога и всушност започна пандемијата со ковид-19, односно во 2020 година Министерството прибавило за 54 милиони денари помалку во однос на 2019 година, но за 179 милиони помалку во однос на 2015 година (види графикон број 3).

Промената во износот на средства кои ги добива Министерството за здравство од наплатата на дел од акцизите за цигари, за пиво и за етил алкохол значително влијае и врз расположливиот износ на средства во буџетот на Министерството за унапредување на здравјето на граѓаните. Секое намалување на овој износ на средства влијае и врз намалување на износот на средства во буџетот на самофинансирачки активности на Министерството. Ова е значајно да се напомене поради фактот што во просек 70 % од средствата во буџетот на самофинансирачки

Графикон број 3: Износ на средствата од акцизиите за етилен алкохол, за пиво и за цигари, префрлени и Царинската ујрава на РСМ во буџетот на Министерството за здравство во периодот од 2013 до 2021 година

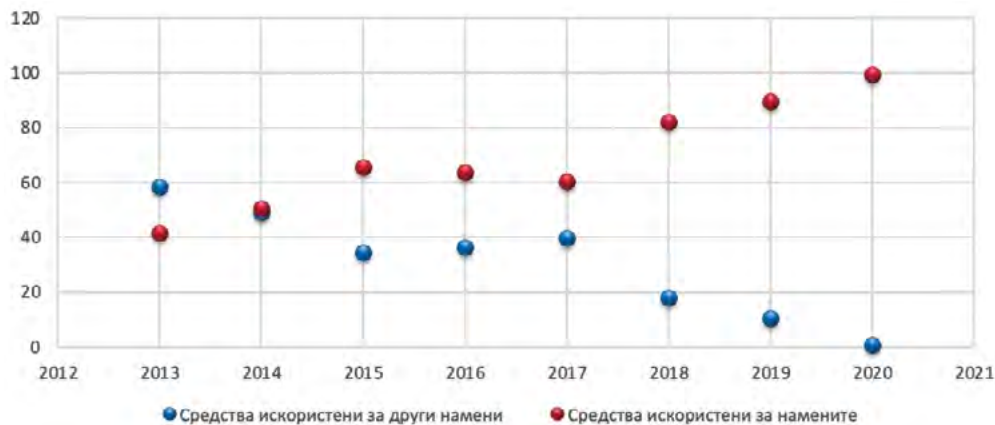
активности во периодот од 2013 до 2020 година се обезбедува токму од наплата на акцизите. Во 2013 година, 33 % од приходите во буџетот на самофинансирачки активности се приходи остварени од основната дејност на Министерството, во 2015 и 2020 година овој процент изнесува 72 % или пак 41 процентен поен повеќе. Оттука трендот на намалување на средствата кои ги остварува Министерството по основ на наплата на дел од акцизите значително може да го доведе во ризик опстанокот на услугите за здравствена заштита (види табела број 1).

И покрај континуираното намалување на средствата кои ги обезбедува Министерството по овој основ, сепак, тоа е значителен износ на средства за намени кои не придонесуваат директно кон унапредување на здравјето на граѓаните или намени кои не се утврдени со Законот за здравствена заштита. Во периодот од 2013 до 2020 година, во просек 132 милиони денари или пак 31 % од обезбедените средства од овој основ биле искористени ненаменски или за намени кои не се

Табела 1. Приказ на учеството на вкупните средства добиени преку најлаша на дел од акцизиите во буџетот на самофинансирачки активности на МЗ во периодот од 2013 до 2020 година.

	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.
Вкупни средства во буџетот на самофинансирачки активности (во милиони МКД)	299,8	476,8	870,2	817,8	730,4	700,1	707	624,5
Вкупни средства во буџетот на МЗ добиени преку наплата на дел од акцизите (во милиони МКД)	101,9	293,3	630,9	617,6	615,7	603,2	505,8	452,5
Учество на средствата од акцизите во вкупниот буџет на самофинансирачки активности (во %)	34	62	72	76	84	86	72	72

утврдени со Законот за здравствена заштита. Сепак, во 2020 година износот на ненаменски искористени средства е сведен на минимум и изнесува 3,6 милиони денари или 1 % од вкупно остварените приходи од акцизи што, пак, значи намалување за 9 процентни поени во однос на 2019 година или пак за 33 процентни поени во однос на 2015 година (види графикон број 4).

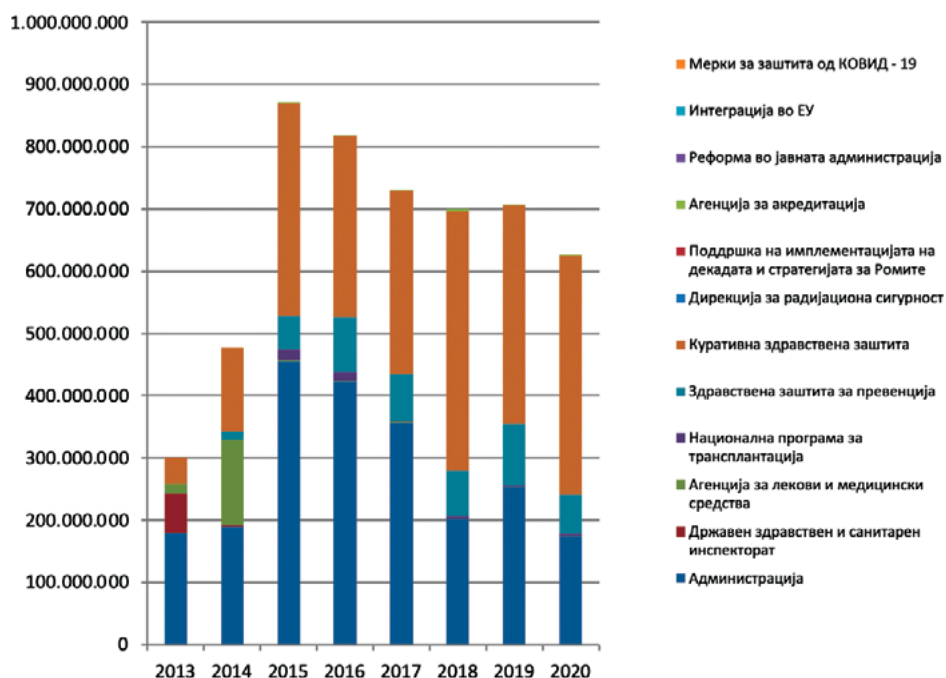
Графикон број 4: Приказ на префрлениите средства од Царинската управа во буџетот за самофинансирачки активности на Министерството за здравство искористени согласно член 16, став 1 од Законот за здравствена заштита наспроти средствата од овој извор искористени за намени надвор од овој закон за периодот од 2013 до 2020 година, изразени во милиони МКД

Наместо за намените утврдени со Законот за здравствена заштита, во периодот од 2013 до 2020 година Министерството за здравство 1.054 милиони денари искористило за плати и за оперативни трошоци на Министерството, задоволување на потребите на Агенцијата за лекови, на Агенцијата за акредитација, за реконструкција на ЈЗУ, за набавка на медицинска опрема итн. (види графикон број 5).

Начинот на распределба на средствата од акцизите, надвор од превентивните и куративните програми и Националната програма за трансплантација, во периодот од 2013 до 2020 година, не може да се утврди од податоците добиени од Министерството за здравство и од податоците достапни во завршната сметка на буџетот на Министерството. Во 2020 година, 99 % од средствата прибрани од акцизите се искористени за финансирање на програмите за куративна и превентивна здравствена заштита, како и за Програмата за трансплантација, што претставува позитивен тренд кој започнува во 2018 година (во 2018 година овој процент бил 82 % и во 2019 година 90 %). Како и да е, иако износот на средства искористени надвор од намените утврдени со Законот за здравствена заштита од година во година се намалува, сепак постои значителен износ на средства од буџетот на самофинансирачки активности, во кој влегуваат и овие средства, кои се наменуваат за покривање на трошоци за Агенцијата за акредитација и Агенцијата за лекови и медицински средства, како и за Програмата Администрација во која влегуваат основните трошоци на Министерството и инфраструктурни проекти (види графикон број 5).

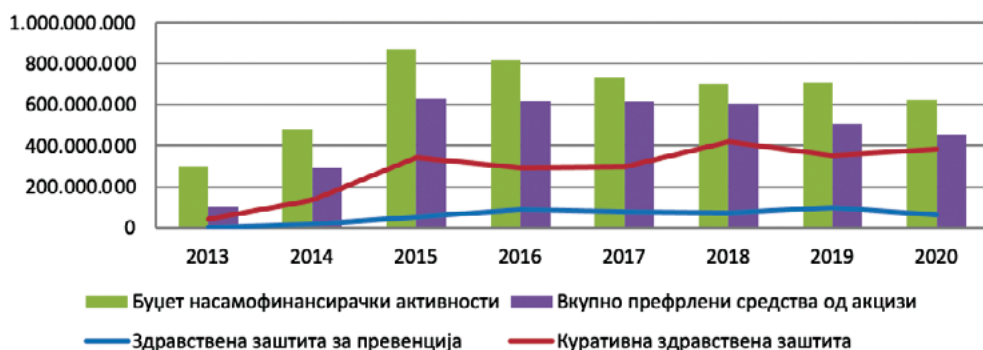
Намалувањето на износот на средства кои ги добива Министерството од Царинската управа особено влијае и врз износот на средства распределени

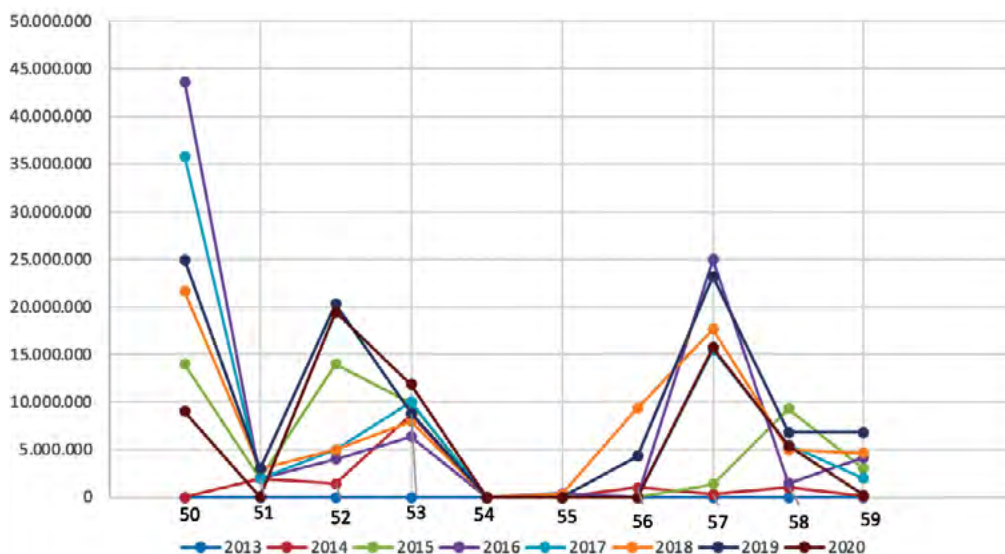
Графикон број 5: Распределба на средствата од буџетот на самофинансирачки активности по програми во буџетот на Министерството за здравство во периодот од 2013 до 2020 година, изразени во милиони МКД

и искористени за намените утврдени со Законот за здравствена заштита, односно износот на средства за куративна здравствена заштита од буџетот на самофинансирачки активности во 2020 година е намален за 33 милиони денари во однос на 2018 година, а пак за превентивна здравствена заштита за 13 милиони денари. Намалувањето на средствата од овој буџет за финансирање на Програмата за трансплантација е незначително (66 илјади денари во однос на 2018 година, види графикон број 6).

Графикон број 6: Приказ на средствата префрлени од Царинската управа во буџетот на Министерството за здравство и нивното учество во буџетот на самофинансирачки активности, како и приказ на движењето на средствата од самофинансирачки активности во програмите за превентивна и куративна здравствена заштита во периодот од 2013 до 2020 година, изразени во денари

Износот на средства кој го добива Министерството од акцизите иако треба да придонесе кон обезбедување на дополнителни средства над редовните и зголемување на вкупно расположливите средства за спроведување на здравствените програми, сепак низ годините вкупните средства за програмите значително не се менуваат. Средствата кои ги добило Министерството за здравство од Царинската управа ги распределило меѓу 7 од 10 програми за превентивна и куративна здравствена заштита. Кога станува збор за превентивна здравствена заштита, средства од овој извор во изминативе осум години никогаш не се алоцирани за задолжителна имунизација на населението. Програмите за заштита од туберкулоза и бруцелоза добиле средства од овој извор само за три од изминативе осум години. Во 2020 година, најголемо намалување во износот кој се обезбедува од овој извор, во однос на претходната година, се бележи кај Програмата за кардиоваскуларни заболувања во износ од 16 милиони денари и програмите за заштита на населението од ХИВ/СИДА и рана детекција на малигни заболувања во износ од 7 милиони денари респективно. А, пак, во 2020 година, поголем износ на средства во однос на 2019 година добила единствено Програмата за превентивна здравствена заштита во износ од 3 милиони денари. При разгледување на трендовите на распределба на средствата од самофинансирачки активности во буџетот на Министерството не може да се воочи одреден тренд или пак одредено правило на алокација, односно колку средства ќе се распределат за некоја програма се претпоставува дека зависи од интерна одлука на Министерството, а не на одредено правило кое е востановена пракса на работа (види графикон број 7).

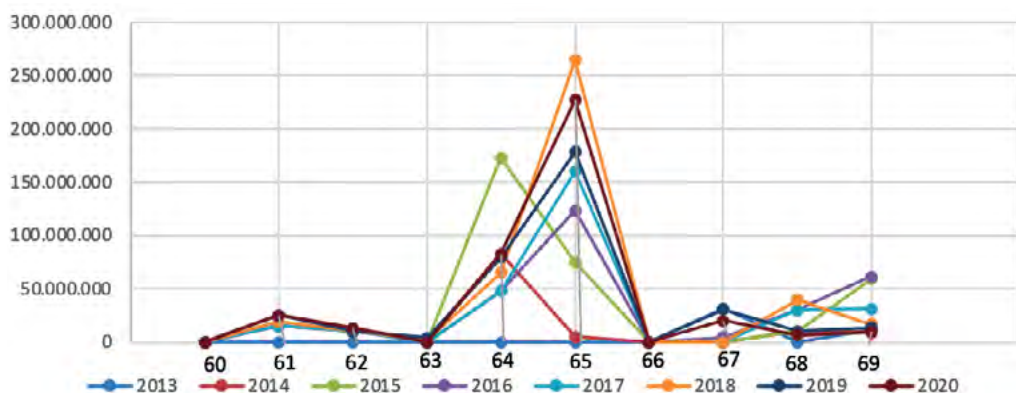

Графикон број 7: Промена на учесќивојто на буџетојто на самофинансирачки активности во буџетојто на секоја од програмите за превентивна здравствена заштита во периодот од 2013 до 2020 година, изразено во денари

Леџенда: 50 – превенција од кардиоваскуларни болести, 51 – систематски прегледи на ученици и на студентите, 52 – организирање и унапредување на крводарителството, 53 – превентивна здравствена заштита, 54 – задолжителна имунизација на населението, 55 – испитување на појавата, раширеноста, сличувањето и сузбивањето на бруцелозата кај луѓето, 56 – сличување на туберкулоза, 57 – заштита на населението од ХИВ/СИДА, 58 – активна здравствена заштита на мајките и на децата, 59 – рана детекција на малигни заболувања.

Во изминативе осум години, Министерството за здравство од буџетот на самофинансирачки активности ниеднаш не потрошило средства за спроведување на програмите здравје за сите и целосно здравствено осигурување и здравствена заштита на граѓаните на РСМ. За Програмата за обезбедување на инсулин за инсулински зависни пациенти, од овој извор искористени се средства само во текот на 2013, 2016, 2019 и 2020 година. Најголем пораст во искористувањето на средствата од акцизите/буџетот на самофинансирачки активности, во 2020 година во однос на претходната, се бележи за Програмата за лекување на ретки болести или пак 49 милиони денари. А, пак, најголемо намалување се бележи кај програмите за набавка на инсулин (11 милиони денари) и Програмата за здравствена заштита на болни кои се третираат со дијализа (4 милиони денари, види графикон број 8).

Графикон број 8: Промена на учествоито на буџетот на самофинансирачки активности во буџетот на секоја од програмите за куративна здравствена заштита во периодот од 2013 до 2020 година, изразено во денари

Леџенда: 60 – здравје за сите, 61 – здравствена заштита на лица со душевни расстројства, 62 – здравствена заштита на лица кои се третираат со дијализа, 64 – партиципација за осигурени лица, 65 – лекување на ретки болести, 66 – целосно здравствено осигурување и здравствена заштита на граѓаните, 67 – обезбедување на инсулин, 68 – болничко лекување без наплата на партиципација за лица со љензија љониска од љросечнаџа, 69 – едукација на лекари и на медицински љерсонал.

5 прибирање и расположливост на средства од увоз, одгледување, преработка и продажба на канабис и на продукти од канабис

Започнувајќи од февруари 2016 година, Република Северна Македонија се наоѓа во една мала група на прогресивни земји кои прифатија полиберален однос кон растението канабис (или попознато како марихуана) и неговите производи. Со измените на Законот за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции се дозволи одгледување, преработка и промет на производи од канабис за медицински цели. На изненадување на македонската јавност, во февруари 2016 година, Собранието на Република Македонија изгласа промени на Законот за контрола на дрогите и психотропните супстанции и го легализираше производството на канабис за медицинска употреба, како и продажбата на продукти од канабис за медицинска употреба⁴. Со овие измени се очекуваше дека граѓаните ќе добијат можност за употреба на голем број на лекаства и на продукти од канабис за третман на различни здравствени состојби кои ќе бидат лесно достапни. Сепак, тоа не се случи. Законот дозволува пропишување на лекови од канабис само по препорака од специјалисти по онкологија и радиотерапија, неврологија или инфективни болести, кои се вработени во јавна здравствена установа. Ваквиот мал број на специјалисти кои можат да пропишуваат лекови врз база на канабис е дополнително ограничен со тоа што специјалистите од приватното здравство не можат да пропишуваат лекови од канабис. Исто така Законот дозволува овој лимитиран број на специјалисти да пропишува лекови од канабис само за пациенти со малигни заболувања, заболени од мултиплекс склероза, со тешки епилептични синдроми во детска возраст и за луѓе кои живеат со ХИВ.

Денес во РС Македонија регистрирани се околу 70 правни субјекти за одгледување и преработка на канабис.

Како резултат на промените на Законот и олеснувањето на постапките за одгледување, преработка и промет на производи од

⁴ Конопот во Македонија, Влатко Деков, ХОПС, 2021.

канабис во 2020 и 2021 година, во буџет на Република Северна Македонија од увоз на продукти од канабис прибрани се вкупно 20.915.715 денари (12.566.243 денари во 2020 година и 8.349.472 денари во 2021 година). Износот на наплатени средства од увоз на продукти од канабис изнесува во просек 2 % од износот на средства кои ги префрла Царинската управа во буџетот на Министерството за здравство по основ на наплата на дел од акцизите за етил алкохол, за пиво и за цигари, но претставува значаен износ на средства кој може да го искористи државата за финансирање на програмите за намалување на штети од употреба на дроги.

Износот на средства кој е прибран во буџетот на државата по основ на ДДВ од промет со продукти од канабис и данок на добивка прибран од компании кои увезуваат, произведуваат и продаваат продукти од канабис не може да се утврди поради неколку причини:

- Непостоење на јавно достапни податоци за финансискиот бенефит на државата од олеснувањата дадени со измените на Законот и колку тој придонел кон зголемување на расположливоста на средства во буџетот.
- Според евиденцијата на Управата за јавни приходи (износот на средства прибрани во буџетот по однос на ДДВ од промет со продукти од канабис и износот на средства наплатен како данок на добивка од компании кои се регистрирани за преработка и промет со продукти од канабис), податоци има само за износот на средства наплатени по двата основи во рамките на шифрата 01.28 „Одгледување на зачински ароматични и лековити растенија и растенија за употреба во фармацијата“.
- Управата за јавни приходи не обезбедува податоци за индивидуални регистрирани правни субјекти за износот на наплатени средства на ДДВ од промет со продукти од канабис и износот на средства наплатен како данок на добивка од компании кои се регистрирани за преработка и промет со продукти од канабис поради обврската за чување на даночна тајна.

За потребите на оваа анализа направивме проценка на потенцијалниот даночен ефект во делот на данок на добивка на компаниите што се занимаваат со одгледување, производство и промет со продукти од канабис, односно направивме проценка на средства наплатени од данок на добивка по овој основ кои можат да се наменат за зголемување на обемот на здравствените услуги кои им се нудат на граѓаните од страна на државата. Проценката е направена врз основа на информации содржани во обрасците за структурата на приходи од дејност кои ги имаат доставено 11 правни субјекти² до Централниот регистар на РСМ за 2020 и 2021 година, а преку примена на постојната пропишана стапка на данок на добивка (10 %), без да се земат предвид конкретните даночни усогласувања во даночните биланси на овие компании. Во 2020 и 2021 година, анализираниите 11 правни субјекти оствариле вкупен приход во износ од 602,2 милиони денари (265,2 милиони денари во 2020 и 337 милиони денари во 2021 година), што значи дека проценетиот износ на наплатен данок на добивка во овој период изнесувал 60,2 милиони денари (26,5 милиони денари во 2020 година и 33,7 милиони денари во 2022 година). Практично, годишно државата може да го зголеми буџетот на Министерството за здравство и да го зголеми опфатот на граѓани и пристапот до здравствени услуги на граѓаните за најмалку 30 милиони денари. Со алокацијата на овие средства за унапредување на здравствената заштита на граѓаните, буџетот за превентивна здравствена заштита ќе се зголеми за 3 процентни поени, а пак буџетите на програмите за заштита на населението од ХИВ и болести од зависност ќе се зголемат за 14 процентни поени. Сепак, вкупните средства кои ги добива Владата на РСМ по овој основ од сите регистрирани компании (70) се многу повисоки и тие можат да се искористат за зголемување на буџетот на Министерството за здравство, а со тоа и зголемување на расположливите средства за граѓанските организации кои спроведуваат програми за зависности.

⁵ Бул Билдинг ДОО Струмица; Реплек Скопје; Њу Гарден Фарма ДООЕЛ Скопје; Кинг Филд Охрид; Канабиноид ДОО Куманово; Ендо Кана ДОО Старо Нагоричане; Оаза Алкалоиди Штип; НЈСК Холдинг (дел од групацијата Фармакан); Фарма медица канабис ДОО Валаново; Хапа Фарм Дооел Скопје и РХ Фарма ДОО Скопје.